

Op de drempel

Ledevaartkerk Chaam, zondag 19 mei 2019

Ds. Sara Dondorp

Eerste Schriftlezing: Deuteronomium 6: 1-9

(Vertaling: Piet van Midden, www.schriftlezing.nl)

Tweede Schriftlezing: Johannes 13:30-35

(Vertaling¹: Egbert Rooze en Paul de Witte)

Inleiding

De naam van deze zondag is: Cantate: laten wij zingen. 'Zingt een nieuw lied voor God de Here', naar de Psalm van de zondag. Maar de lezingen van vanmorgen hebben een heel ander thema. Twee keer horen we een stukje van een afscheidsrede. De Profeet, de Rabbi vat kernachtig zijn boodschap samen, vlak voor zijn aangekondigde dood. De hoorders staan op de drempel van een nieuw begin. De redevoering is bedoeld om hen hoop en kracht te geven voor een nieuwe toekomst. Dat geldt voor Mozes in Deuteronomium 6 én voor Jezus in Johannes 13. En indirect ook voor ons: kerkgemeenschap op de drempel naar een toekomst van kerkzijn in een seculiere samenleving. Liturgisch gezien zijn we onderweg naar Hemelvaart. Met de leerlingen krijgen wij lessen te horen voor een leven zonder Mozes' lijfelijke leiderschap, voor een leven zonder Jezus' fysieke aanwezigheid op aarde. Deuteronomium 6 lezen we in de vertaling van Piet van Midden en Johannes 13 in de vertaling van Egbert Rooze en Paul de Witte.

Tenslotte nog even een korte opmerking bij de tweede schriftlezing. Daarin spreekt Jezus over de liefde. Het is dezelfde liefde waarover Paulus in I. Korinthe 13 spreekt. Dezelfde liefde waar wij het woord Agapèmaaltijd van kennen. Egbert Rooze en Paul de Witte vertalen dit woord agapè consequent met solidariteit: liefde tussen groepen mensen. We vallen in het verhaal dat volgt op de voetwassing.

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus,

Hoor Israël, de Eeuwige is onze God, de Eeuwige is één! Nog altijd wordt deze tekst wekelijks geciteerd in de synagoge. Hoor! Luister! Neem ter harte! Het zijn maar een paar woorden, maar er klinkt heel veel in door. Dat begint al met de naam van God: Ik ben die ik zal zijn. Die naam is op zichzelf al een soort liefdesverklaring: Ik ben er voor jullie, ik ga met jullie mee. Met het volk Israël. Deze God is 'onze God': de God die zich met ons verbonden heeft, door de geschiedenis van de bevrijding uit Egypte bijvoorbeeld. Niet zomaar een God, maar een God die zich met mensen verbindt. Onze God is één. Dat wil zeggen: er zijn geen andere goden. Er zijn wel mensen die andere goden aanbidden, maar die goden zijn voos, leeg, vergankelijk. Wij denken dan aan de goden van de volkeren: Baäl, Astarte. Maar ook onze tijd kent andere goden. Wat te denken van de Markt, Efficiency, Prestige, noem maar op. Op zichzelf nuttig misschien, maar als bron van verering leeg. De God van Abraham, Izaak en Jacob daarentegen is een God uit één stuk. Een god die zich aan zijn woord houdt. Een God waar mensen werkelijk op bouwen kunnen, die zich verbindt. Een God bij wie ieder mens tot zijn of haar recht kan komen. In één enkel zinnetje wordt hiermee de wet samengevat. De tien woorden zijn hier bij wijze van spreken één Woord geworden.

1 Egbert Rooze en Paul de Witte, *De Messias en de macht van Rome*, uitgeverij Skandalon, 2016, p. 225-226 (de vertaling van vers 30 is een parafrase).

In de Joodse traditie heet het boek Deuteronomium: 'Dit zijn de Woorden'. "Dit zijn de woorden die Mozes tot heel Israël heeft gesproken op de overzij van de Jordaan in de woestijn." Het is een drempelmoment. Een keerpunt. Op de grens van een nieuwe toekomst. Na de tocht door de woestijn staat het volk op het punt om het beloofde land te gaan betreden. Mozes, die niet mee gaat, geeft zijn testament mee. Je zou het kunnen zien als een samenvatting van zijn leer. Als uitgangspunt om in het beloofde land te beginnen. Een richtlijn voor de toekomst.

Deuteronomium betekent letterlijk 'Tweede Wet'. Hierin vinden we de Wet van Mozes, opnieuw geformuleerd. Alsof hierin de wet uit Exodus en Numeri nog eens eenduidig wordt samengevat. Het is geschreven als een redevoering van Mozes zelf, aan de vooravond van de intocht in het beloofde land. Maar het boek is vrijwel zeker veel later geschreven, rond de Babylonische Ballingschap. De anonieme auteur richt zich tot de ballingen die op het punt staan terug te keren naar het land van hun voorouders. Als een 'tweede Mozes' prent hij de hoorders in wat belangrijk is: trouw te zijn aan Gods wet, en de bevrijding uit Egypte (lees Babylon) niet te vergeten. De centrale boodschap is eenduidig en misschien zelfs nogal eendimensionaal: God belooft het goede en straft het kwade. Je blijft op de goede weg door gehoorzaam te zijn aan Gods wet. Vrij vertaald: als je maar vroom blijft kan je niets overkomen. Het is een heldere canon: één God, één leer, één volk, één tempel. Dit tegenover de veelheid van goden en volken om hen heen. Zie het als een recept voor een volk in verdrukking dat alles inzet om te overleven, om de eigen indentiteit hoog te houden. Deuteronomium is met de rest van de Tora als een soort fundament, waar alle latere verhalen over God en mensen op gebouwd worden. Het fundament is stevig, eenduidig, staat als een rots. Later is er ook ruimte voor diversiteit, voor de erkenning dat er ook onder rechtvaardigen lijden is. Denk aan de lijdende knecht bij Jesaja of aan het verhaal van Job.

Dit zijn de woorden die Mozes sprak. Mozes, of de leider die zich door Mozes liet inspireren. Het is een kritisch moment, overgang naar een nieuw begin. Even niet het moment voor nuanceringen en afwijkingen. De God van Abraham, Izaak, Jacob en Mozes is éénduidig: éénduidig betrouwbaar, éénduidig liefdevol. Hij vraagt maar één ding: liefde en trouw. Met alles wat in je is: je hele hart, je hele ziel, je hele vermogen. In mijn ogen maakt die liefde het meteen minder ééndimensionaal. Het gaat God om liefde voor de mensen. God liefhebben doe je door solidair te zijn met mensen. En dan vooral met onbeduidende mensen, mensen die in de praktijk vaak niet meetellen. Die liefde, die solidariteit moeten we op alle mogelijke manieren koesteren en bewaren. Letterlijk: door de woorden op te schrijven en op plekken achter te laten waar we ze tegen komen. Ze zijn nog altijd te zien: de mezoza's aan deurposten van Joodse gezinnen in Israël, in Nederland of waar dan ook. Daar is ooit die navolger van Mozes mee begonnen, op de drempel van een nieuw leven in het beloofde land. De Eeuwige is één. Vergeet dat niet. Eén in trouw, één in liefde. Wat er ook gebeurt.

Ja, en dan wordt het spannend, want in de praktijk gebeurt er een hoop rottigheid in de wereld. Als daar één volk over mee kan praten zijn het de Joden wel. Maar niet alleen zij. Er is helaas veel ellende in de wereld. Hoe zit het dan met Gods liefde? En hoe durf je als mens of gemeenschap een nieuwe toekomst aan, in een wereld vol angst en onzekerheid? Misschien zijn dat wel de moeilijkste vragen die er zijn. Veel mensen zien dat als een reden niet meer te geloven. Als God zoveel ellende toelaat in de wereld, kan Hij dan bestaan?

Volgens mij was het Thomas Halik² die betoogde dat zo'n redenering voortkomt uit een verlangen naar orde. Een ordelijke wereld, waarin een God zorgt voor recht en vrede. Ook als wij mensen er een onvoorstelbare puinhoop van maken. Volgens Halik schiet je er niets mee op als je om die reden het geloof in God maar afschaft. Het verlangen naar orde blijft. In dit hartstochtelijk verlangen ziet hij een brug naar geloof. Of in elk geval een brug naar de liefde voor rechtvaardigheid die gelovigen en ongelovigen met elkaar gemeen kunnen hebben.

Intussen blijft het een moeilijke vraag. Of je nu wel of niet gelooft in het bestaan van God. De wet van Mozes geeft ons een ankerpunt: De Eeuwige is één. Eén in zijn liefde, één in zijn solidariteit met mensen. Als er zoveel ellende en onzekerheid in de wereld is, waar is de liefde van God dan wél te zien? En hoe kan je dat dan ter sprake brengen. Het zijn meer vragen dan antwoorden. Misschien is het wel daarom dat er na Deuteronomium nog zoveel meer Bijbelboeken bijgekomen zijn. Naast wetsteksten ook verhalen en liederen en profetieën. Want liefde en solidariteit laten zich niet kennen in wetten, maar wel in verhalen, in poëzie, in ervaringen, in visioenen. Lieder die Gods trouw bezingen, juist als het leven moeilijk is, verhalen over mensen die Gods trouw zichtbaar maken onder elkaar. Geen eenduidige teksten, maar een veelheid van verhalen.

Het zijn de eenduidige wetten op naam van Mozes, maar volgens mij ook de diversiteit aan liederen en verhalen, die mensen geholpen hebben op drempels in het leven. De drempel van het Volk I sraël aan de grens van het Beloofde Land. Of van de ballingen onderweg naar het land van hun voorouders. Of van de leerlingen op de drempel van een leven zonder hun Rabbi. Of van moderne gelovigen op de drempel van een wereld waarin geloof niet meer vanzelfsprekend is. Zoals Mozes zijn volk bemoedigend toespreekt, of liever: zoals de navolger van Mozes de ballingen toespreekt, zo spreekt Jezus zijn leerlingen toe op de drempel van een nieuwe tijd. En ook hij spreekt over liefde en solidariteit. Solidariteit als antwoord op het kwaad in de wereld. De evangelist zet hier twee mentaliteiten tegenover elkaar. Judas, één van de leerlingen die heeft meegegeten, en zojuist brood van Jezus heeft aangenomen, is net vertrokken. Het is nacht, staat er terloops. Judas heeft hier de rol van vertegenwoordiger van het kwaad. De verpersoonlijking van de onrechtvaardige in de Psalmen. Degene die de band van solidariteit verbreekt, door zijn Meester te verraden aan de macht van de Romeinen. De evangelist zet het contrast scherp aan. Judas vertrekt om te gaan doen wat hij gaat doen. Op dat moment staat er: het is nacht. En het blijft nacht. Het hele verhaal door. De nacht waarin de Messiaanse hoop vernietigd dreigt te worden. Of toch niet? Net als Mozes geeft Jezus zijn leerlingen een fundament mee. Het fundament van de liefde. Of liever: onderlinge solidariteit. Solidariteit tussen mensen is het ultieme antwoord tegenover macht. Misschien wel het enige antwoord tegenover het kwaad. Gods liefde, Gods solidariteit, die sterker is zelfs dan de dood. Solidariteit die zelfs in de diepste ellende overeind blijft. Onderlinge solidariteit als baken in tijden van onzekerheid. Die solidariteit heeft Jezus in woord en daad voorgeleefd. In die solidariteit is Gods liefde herkenbaar. Die liefde, die solidariteit kan mensen tot zingen aanzetten. Daarin komt dan de naam van deze zondag toch nog naar voren. Op de drempel van onzekere tijden mogen wij zingen: Zing een nieuw lied, zing Halleluja, Zing voor de Ene, de Eeuwige aan wie het licht ontspringt, aan wie de liefde ontspringt. Verheven is Hij, de Levende!³

Amen

2 Tomas Halik: *Geduld met God, Twijfel als brug tussen geloven en niet-geloven*, Uitgeverij Boekencentrum, 2014. Vooral in hoofdstuk VI, vanaf p. 91.

3 Liedboek 2013, lied 648.